

PROBLEMATIKA SOCIOLOGIE VÝCHOVY

Sociologie výchovy: otázky a odpovědi

PhDr. Lucie Smékalová, Ph.D.

Zdroje:

RABUŠICOVÁ, M. Sociologie výchovy. In Průcha, J. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009, s. 723 – 727.

KATRŇÁK, T. Sociální a kulturní reprodukce společnosti v teoretické perspektivě. *Sociológia*, 2003, roč. 35, č. 1, s. 61 – 77.

ŠPATENKOVÁ, N. *Interní materiály*.

Sociologie výchovy

- **hraniční obor** mezi
 - *sociologii* (poskytuje „metodu“) a
 - *pedagogikou* (poskytuje „předmět“).
- její **vývoj** poukazuje na různé:
 - obsahové aspekty,
 - metodologické aspekty,
 - názvy:

Otázka?

- **Jaké existují jiné názvy pro sociologii výchovy?**

Sociologie výchovy....

- **Sociální pedagogika,**
- **Sociologická pedagogika,**
- **Pedagogická sociologie,**

sociologické subdisciplíny:

- sociologie mládeže,
- sociologie vzdělávání,
- sociologie rodiny.

Vymezení

- **Sociologie výchovy** – definice:

- vědní disciplína, která se zabývá otázkami **výchovy a vzdělávání** z hlediska **sociálního**;
- **popisuje, analyzuje a interpretuje** jevy a procesy výchovy a vzdělávání a to v **jejich vztahu** k:
 - společnosti,
 - sociálním institucím,
 - sociálním skupinám,
 - jedinci.

Vymezení

- **východiskem** sociologie výchovy je **sociální podstata** pedagogických jevů;

- **E. Durkheim**: „výchova je výsostně sociální jev z hlediska svého vzniku a i svých funkcí“.
- definování sociologie výchovy je **založeno** na tom, že lidské chování a sociální život jsou **ovlivněny skupinovým životem** (pravidla, normy, kultura);

- **neaspiruje na produkci norem** („jak by to mělo být“), ale snaží se **sdělovat a dokumentovat** („jak to je a proč tomu tak je“) → jde o nespekulativní a nenormativní výzkumy, které pomáhají porozumět procesům výchovy, vzdělávání, škole, sociální struktuře a jejich procesů (socializace).

Předmět

- **identifikovat** současná sociální **fakta o vzdělání** a vymezit jejich sociologickou **funkci**;
- identifikovat **vztahy mezi výchovou a sociální a kulturní změnou**;
- zkoumat různé **typy vzdělávacích systémů** v interkulturním a srovnávacím pohledu;
- studovat **školní třídy a školy** jako aktuální sociální systém;

Oblasti

- Na základě analýzy informačních zdrojů (např. obsahů monografií apod.) specifikovala **M. Rabušicová**, následující oblasti:
 - výchova a vzdělávání v širokých společenských souvislostech;
 - výchovné a vzdělávací institute a jejich vnější prostředí;
 - vztahy a procesy uvnitř výchovných a vzdělávacích institucí;
 - výsledky (efekty) výchovy a vzdělávání pro jednotlivce a pro společnost;
 - obsahy a procesy socializace;

Aktuálně zkoumaná témata

1. **rovnost vzdělávacích příležitostí;**
2. **efekty vzdělávání;**
3. **vzdělávací instituce, jejich vnitřní prostředí a vnější vztahy;**
4. **aktéři edukace;**

Ad 1)

Rovnost vzdělávacích příležitostí

- oblast **výzkumů**, které se věnují souvislostem **vzdělávání** a **sociální stratifikace** a **sociální mobility**;
- projevuje se výrazná tendence k **reprodukování vzdělávacích nerovností** podle
 - Socioekonomického statusu rodiny;
 - Vzdělání a profese rodičů;
 - Kulturní a sociální zázemí rodiny atd.
- kvalitativní studie: **Katrňák**, T. *Odsouzení k manuální práci: Vzdělanostní reprodukce v dělnické rodině*. Praha: SLON, 2004.
 - „**Proč se děti dělníků stávají opět dělníky.**“

Ad 2) Efekty vzdělávání

- mezinárodní výzkumy **vzdělávacích výsledků** (např. PISA)
- **makrostrukturální ekonomické souvislosti** (účinky na příjmy)

Ad 3)

Vzdělávací instituce, jejich vnitřní prostředí a vnější vztahy

- škola a její vztahy s rodiči;
- otevřenost školy k veřejnosti;
- škola ve vztahu k vnějším partnerům;
- školní rady atd.

Ad 4)

Aktéři edukace

- povolání učitelů;
- motivace k učitelské profesi;
- hodnoty a postoje žáků a mládeže;
- trávení volného času;
- uplatnění absolventů škol;

Sociální skupina

○ Sociální skupina

- určité množství osob (nejméně tři) spojených **systemem vztahů** regulovaných institucí, se společnými hodnotami a principem **odlišnosti** od jiných skupin (Szczepanski).
- Tyto osoby jsou ve vzájemné **interakci**, existují mezi nimi určité **interpersonální vztahy**.

○ Dělení:

- Malá skupina - vymezuje se počtem členu (2 resp. 3 – 7, někdy se uvádí až do 30)
- Velká skupina – má větší počet členu – např. **národ, sociální vrstva, třída** apod.

Otázka?

- **Jaké jsou definiční znaky sociální skupiny?**

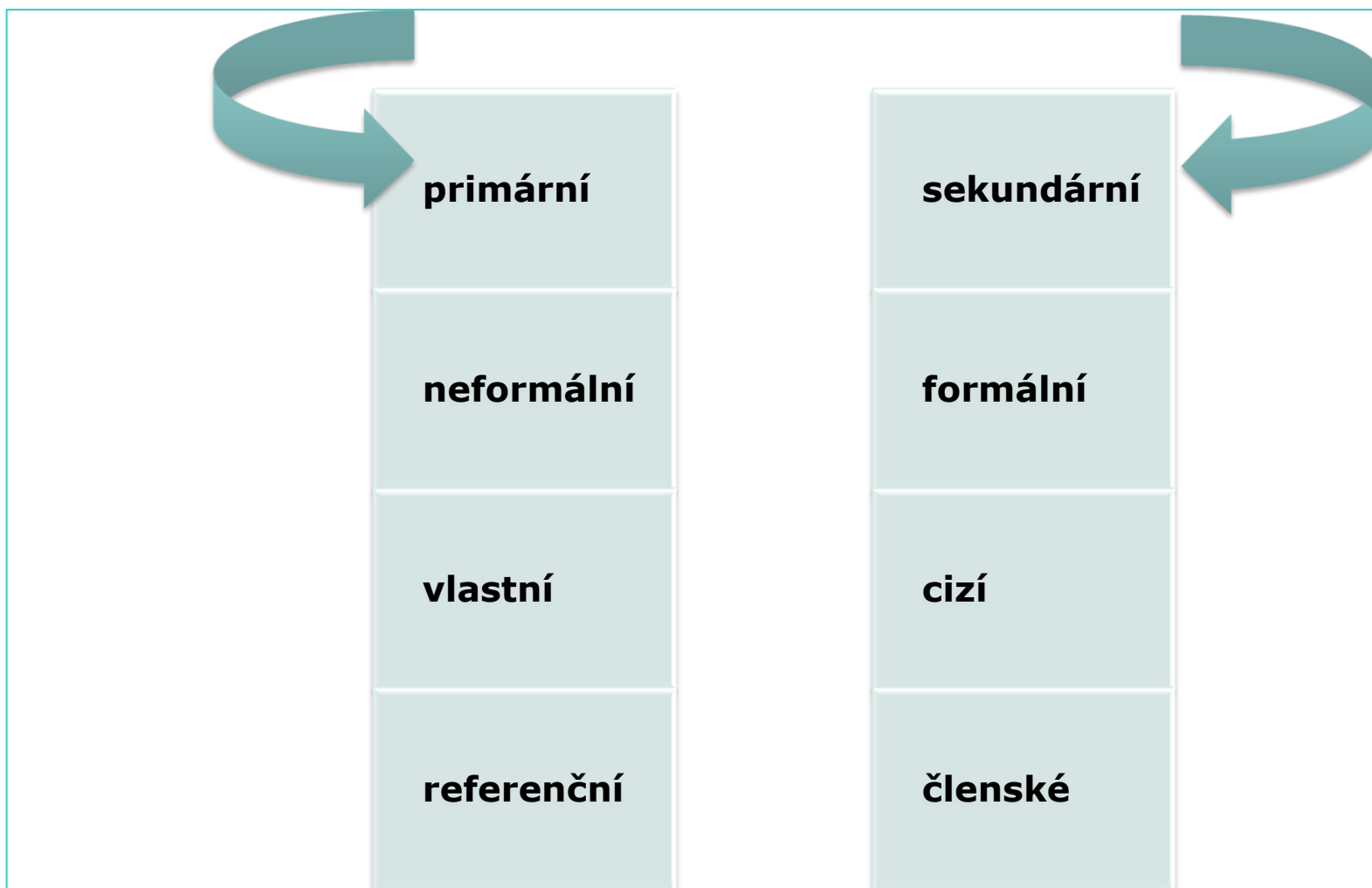
Definiční znaky sociální skupiny (Petrusek)

- **Interakce mezi členy skupiny** – měla by být přímá, nezprostředkovaná a pravidelná, tváří v tvář;
- **Existence komunikační sítě;**
- **Existence sociálních vztahů** – sociální (citový) vztah mezi členy skupiny;
- **Společná činnost;**
- **Společný cíl** – někdy definuje skupinu a po jeho splnění skupina může zaniknout, někdy je cílem pouze interakce mezi členy;

Definiční znaky sociální skupiny (Petrusek)

- **Diferenciace rolí a pozic** - vertikální i horizontální diference; úkolová struktura i citová struktura;
- **Normativní a hodnotový systém** - normy mohou být formální nebo neformální, mohou být v souladu či nesouladu s normami širší společnosti, mohou být vyjádřeny explicitně či implicitně;
- **Systém sankcí** - soustava odměn a trestů, jimiž skupina posiluje žádoucí chování a potlačuje nežádoucí;
- **Vědomí skupinové příslušnosti** - vymezení *my proti oni*;
- **Vědomí skupinové odlišnosti**;

Klasifikace malých sociálních skupin: dichotomie

Konkrétní otázky, které si může sociologie výchovy klást

- Jak ovlivňuje sociální status rodiny úspěšnost dítěte ve škole?
- Jaké mechanismy působí uvnitř skupiny spolužáků?
- Jak ovlivňují masmédia chování žáků,
- Je skupina spolužáků kolektivem?
- Jak ovlivňuje lokální veřejné mínění fungování místní školy?

Konkrétní otázky, které si může sociologie výchovy klást

- Jakým způsobem komunikuje učitel se svými žáky?
- Jakým způsobem komunikuje učitel s rodiči svých žáků?
- Jaké jsou sociální důsledky přetíženosti žáků ve škole?
- Jaké jsou sociální důsledky směňování ve škole? (uniformy?)
- Jaké jsou přednosti a nevýhody integrace či separace handicapovaných dětí v běžném školním prostředí?
- Jak děti a mladí lidé využívají svůj volný čas?
- Ovlivňuje mimoškolní aktivita dítěte jeho postavení ve škole?

Konkrétní otázky, které si může sociologie výchovy klást

- **Jakým způsobem může dítě naplňovat svou roli žáka?**
- **Rozhoduje vzdělání jedince o tom, jaké získá ve společnosti postavení?**
- **Mají všichni stejné vzdělávací příležitosti?**
- **Odráží se vzdělání rodičů v aspiracích dítěte?**

Odpovědi

- Z teoretické perspektivy

Rozdělení teorií

○ Sociální reprodukce

- Škola je nástrojem státu, který slouží k udržení struktury společnosti.
- Althusser, Bowles, Gintis, Kohn.

○ Kulturní reprodukce

- Vliv kulturních odlišností se kterými děti přicházejí do škol se promítají do jejich školního výkonu.
- Bernstein, Heathová, Willis, MacLeod.

○ Sociální i kulturní reprodukce

- Důležitá je role rodinného zázemí i role školy.
- Bourdieu.

Althusser: státní ideologie

- Reprodukce společnosti vlivem:
 - **Státní moci**
 - reprezentují ji: armáda, policie, soudy, vězení;
 - **Státní ideologie je významnější**
 - reprezentují ji: škola, rodina, zákony a masmédia;
 - nejvýznamnějším nositelem = **ŠKOLA**, která reprodukuje vztahy z jedné generace na druhou;
 - **reprodukce dělníků** dovednosti i přesvědčení, že jiná cesta pro ně neexistuje.

Bowles a Gintis:

Princip korespondence

- Zdroje vzdělanostních nerovností leží v **ekonomickém systému** (americké společnosti), které přenáší **ŠKOLA**.
- Děti z nižších i vyšších tříd získávají **vzdělání**, které odpovídá jejich třídnímu původu.
- Děti dělníků jsou dělníky, děti manažerů jsou manažeři.
- **ŠKOLA** produkuje **třídní nerovnost** a hlásá ideologii o **stejných šancích** pro každého;

Kohn: hodnoty a profese

- Zdroje reprodukce lze vidět v podobnosti mezi **rodinnými hodnotami a typem povolání rodičů**;
- Děti jsou socializovány k podobnému typu povolání, jaké vykonávají jejich rodiče.
- **VÝZKUM:**
 - **Hodnoty dělníků:** konformita;
 - Matky: příkazy, zákazy;
 - **Hodnoty střední třídy:** samostatné rozhodování;
 - Matky: rozhodování, volbu...

Bourdieu: kulturní kapitál a habitus

- Za vzdělanostními rozdíly stojí kulturní kapitál.
- **Kulturní kapitál** = um, vyplývající z kulturní kvality prostředí, v němž člověk vyrostl.
- **ŠKOLA** nerovnosti nevyrovnává , ale umocňuje!
- **Habitus**:
 - Získává se socializací;
 - Jde o **internalizovanou** společenskou pozici;
 - Je to systém dispozic k **určitému jednání**.

Bernstein: jazyková socializace

- **Příčina** reprodukce třídní struktury spočívá v odlišné **lingvistické socializaci** jednotlivých sociálních vrstev.
- **VEŘEJNÁ ŘEČ_OMEZENÝ KÓD**
 - Jde o běžný hovor (na ulici, mezi spolužáky) – význam slova je dán spíše tím „jak se to řekne“ (mimika, gesta..).
- **FORMÁLNÍ ŘEČ_ROZVINUTÝ KÓD**
 - Oficiální jazyk – význam slova je dán jeho obsahem – „co se řekne“.

Ukázka

- **Show Jana Krause - Kritika Jiřího Krampola na Představení**
- <http://www.youtube.com/watch?v=9u8M-haaAJQ>

Willis: kontraškolní kultura

- Děti dělníků se stávají dělníky, protože si tak **sami interpretují** své postavení.
- Příčina reprodukce dělnické třídy je **kontraškolní kultura**.
- Děti odmítají se přizpůsobit **ideologii školy** – kulturu, autoritu, známky, kvalifikaci. **PROČ?**
 - Protože **šance** dosáhnout lepších sociálních pozic (tj. **vzestupnou mobilitu**), než jaké mají jejich rodiče jsou **velmi malé**.

MacLeod: Vzdělanostní aspirace

- Jaké jsou **důvody** toho, že děti ze **stejného prostředí** (sociální vrstvy) mají **rozdílné postoje** ke škole, vzdělání???
- Podle toho, jak jedinci vnímají **možnost společenského úspěchu**, pak formulují velikost svých **profesních aspirací** a tím ovlivňují:
 - jaké **vzdělání** získají a
 - v jakém **zaměstnání** skončí.

Děkuji za pozornost

